

Çocuk İntiharlarının Psikodinamiği

SEMA KANER

Dr. Sami Ulus Çocuk Hastanesi
Nöro - Psikiyatri Bölümü

Tıp literatüründe 100 yıldan beri ilginin çocuk intiharları üzerinde yoğunlaştığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Araştırmalar, literatürde çocuk intiharlarıyla ilgili ana nedenlerin periyodik olarak değiştiği sonuçlarını vermektedir. Orneğin; 1180'den 1930'e dek temel etmenlerin romantik öyküler ve değersiz eserler olduğu kabul edilmişti. 1900 den 1915'e dek ise eğitim sistemlerini sorumlu tutmak ağırlık kazanmıştı. 1939'a dek ise yapısal ve kalıtsal etmenlerin, gerginlik yaratan nedenlerin öne alındığı izlenir. Ancak 1939 dan sonradır ki çocuğun ölüm düşüncelerinin dinamiğine daha çok değinilmiştir. (1)

Her çocuk kendini yarımsız hissettiği, eleştirildiği, yakın bir gelecekteki kötü bir cezadan korktuğu zaman kendi yapısına ve özelliklerine uygun tepki verir. Bu gibi durumdaki herhangi bir karamsar düşünce veya davranış çoğu kez bir depresyon belirtisidir. Yaşamdan bıkkınlık bir çocuk için doğal değildir. Yaşamın tüm gizemlerine ve güçlüklerine rağmen çocuk için herşeyde bir bekleyiş, bir umut vardır. En mutsuz bir çocuk bile bir gün bağımsız bir yetişkin olacağını umar. Çevresel güçlüklerle tepkiler verirken ciddi olarak kendini yaralamayı düşünmesi onun yapısına aykırıdır. Burada fantazileri ve gündüz rüyaları onun yardımına yetişir. Çocuklar fantazilerinde öldüklerini, ebeveynlerinin onları kaybettiklerini ya da onların ölmüş olduklarını düşlerler. Bugibi fantaziler özellikle, çok sert bir eleştiriden, haksız bir değerlendirme yapıldığı duygusundan sonra ortaya çıkarlar. Bu fantazilerde bazen kin unsuru da vardır. Ebeveynler çocuklarının intiharına sebep oldukları için pişman olmuş olarak tanımlanırlar. Bununla beraber bu fantaziler birinin yaşamına son vermek yerine, daha çok evden kaçma olarak düşünülürler. İntihar ile evden kaçmanın aynı dinamiklere sahip olduğu yapılan çalışmalarla saptanmıştır. (1)

Ancak ağır korku ve sıkıntı dolu bir yaşam, çocuğun kaçma dışında kendisine zarar verme düşüncesi için bir ortam hazırlayabilir. Katı ve acımasız ebeveynlerin cezalandırma biçimleri burada önemli bir etmenddir. Aşırı cezalar sonucu okul başarısızlığından ve hata yapmaktan korkma, sevilmediği, istenmediği, değer verilmediği duyguları geliştirebilir. Hatta

bu duygular çocuğu yaşamını sona erdirmeye kadar götürebilir. İntiharda birinci etmen olan depresif düşünceler ve bazen de obsesyon ve kompüsiyonlar hastayı mutsuzluğa sürükleyerek intihar fikirlerini besler. Burada işin sevindirici yanı, çocukların pek çok intihar girişimlerinin ölümle sonuçlanmamasıdır. Histerik kişilik yapısındaki bazı çocuklarda intihar, bir yerlerini keserek ya da kendilerini başka şekilde yaralayarak dikkatleri çekmek ve kendinden bahsettirmek amacını güder. Bu nedenle çocuğun problemini anlamak ve uygun terapötik ortamı hazırlamak yalnız intihar tehlikesini önlemez, aynı zamanda daha önceden yitirdiği yaşamdan zevk alma özelliğini de yeniden kazandırır.

Çocukların hemen hepsinde geçici intihar fikirleri olduğu araştırmalarla saptanmıştır. Geçici intihar fikirlerinin normal zihin uğraşları olduklarını ve bunların gerçek intiharlardan farklı bir eğilim gösterdiklerini anlamamız gerekir. Hemen bütün çocuklar, ölümlerinin diğerleri üzerinde yaratacağı etkinin düşüncesinden zevk almalarına rağmen, sonunda uygulamayı reddederler.

Acaba çocuktaki ölüm kavramı nasıl gelişiyor. Çocuklar ölüm kavramından ne anlıyorlar? Bu sorunların cevaplarını gelişimsel basamaklar doğrultusunda vermeye çalışalım. (2)

Çocuğun aklına intihar fikri geldiğinde, bu onun ilk defa ölüm ve ölmek sorunlarıyla karşılaştığı anlamına gelmez. İlk yaşın sonlarına doğru bile, anneden ayrılmaya karşı onun yanında olmayışıyla (absence) varolmamasını (non existence) eş tuttuğunu gösteren bir davranışla tepki verir. İkinci adımda bu davranışı kontrol etmeyi öğrenir. Böylece kızgın olduğunda arkasını döner, elleriyle yüzünü kapar ve kendisini kızdıran kişiyi kendinden ayırır. Annesinin gözden kaybolmasıyla duyduğu kaygıdan, o geri geldiği zaman vazgeçmek, bebek için olağan değildir. Onun için ölüm sürekli değildir, görünmezle eş anlamdadır. Tıpkı kişinin görüş alanından çıkması gibi. Bu belirgin kişi çocuğun sırt çevirmesine sert ve reddedici bir tutum gösterirse ve bu davranış tekrarlanırsa, çocuk kendisini uzaklaştırarak neler başarabileceğini görür. Küçük çocuk yokluk (absence) ve ölüm sorunlarını iş-

lerken, tümüyle yardımsız olmadığını ve bu gücünü kontrol edebilmeyi de öğrenir. Bu, aynı zamanda başka bir gelişimsel aşamanın belirtisidir. Bu aşama ortalama 2-4 yaşlar arasında fantazilerin yoğun olduğu döneme rastlar. Bu dönemde çocuk fantazi ve dileklerinde onu engelleyen ya da gücendiren kişinin en yakını olsa bile, ölümüne sebep olabileceğini sanır. Aynı zamanda kendi ölümüne ilişkin düşünceler de gelişir. Bunlar bedensel incinmelere ilişkin normal korkulardan oluşurlar. Bedenin bir kısmının incinmesi ya da görülmemesi çocuk tarafından ölüm ile eş anlamda tutulur. Bu noktada ölüm çocuğun zihninde hâlâ tersine çevrilebilir bir düşüncedir. Bu yaştaki pek çok çocukta saldırgan ve libidinal dürtülerin alevlenmeye başladığını görebiliriz. Geleneksel çocuk hikaye ve masallarında da oldukça sık işlenen saldırganlık temalarından etkilenen çocuk haz belirtileri gösterir. Aynı zamanda inhibisyon, saldırganlık ve kızgınlığın anne sevgisinin olgunlaşması ile azalması ve daha nötr olan oyun yoluyla diğerlerine aktarılması gerekir. Bu özellikler, anneleri bu duruma uygun olmayan ve yaşam koşulları düzensiz olan çocuklar arasında görülemeyen, daha sonraki bir gelişim dönemi belirtileridir.

Son olarak 3-6 yaşlar arasında aile üçgeni oluşurken ölüm ile ilgili fantaziler tekrar görülür. Bunlar çocuğa yakın, sevilen bir kişiye karşı ölüm istekleridir. Bu istekler onu kendi ölümünden daha çok korkuturlar. Bu dönemde çocuk, daha önceden korktuğu cansız nesnelere (fırtına, karanlık, şimşek vb.) gelebilecek ölüm ve yaralamalardan değil, hayali nesnelere yaratacağı ölüm ve yaralamalardan korkar. Bunlar cadılar, devler, hayaletler, robotlar, hikayelerden sentez ederek yarattığı uzaydan gelen adamlar, periler ve benzerleridir.

Bu gelişim evrelerinde zihni başkalarının ve kendisinin ölümü düşünceleri ile dolu olan çocuk, kendi deneyimlerinden ve davranışlarına yetişkinlerin verdiği tepkilerden şunları öğrenir: (2)

- 1 — Ölümün ne demek olduğunu,
- 2 — Ölümün başkalarını manipüle etmek ve etkilemek için nasıl kullanılacağını,
- 3 — Ölümün bir savunma olarak nasıl kullanılacağını,
- 4 — Ölümün, sevdiği kişilerle yaptığı mücadele sonucunda düştüğü çaresizliğin sıkıntısından kurtulma aracı olarak nasıl kullanılacağını,

5 — Kendi ölümünün, başkalarının yaşamında önem kazanmayla eş anlamda nasıl kullanılacağını.

Hepsinden en önemlisi de saldırgan ve libidinal dürtülerin bu ölüm kavramları ile kaynaşması ve içe alınmasıdır. Aşağıda, gerçeklerden ve katlanılamayan durumlardan kurtulmak için intihar girişiminde bulunan çocuk örnekleri verilmiştir. Bu çocuklar saldırganlık veya öğ alma duygularını kendilerine yöneltmektedirler (1)

Aşırı koruyucu etkin olmayan bir anneye sahip 10 yaşındaki bir erkek çocuk pısrıklığı ve korkaklığı ile dikkati çekiyor ve arkadaşlarıyla başa çıkamıyordu. Bu çocuk bir gece rüyasında, bir sürü çocuğun onu bir trene bağlamaya çalıştıklarını, sonra da ölüme terkettiklerini gördükten sonra, kendisini bir arabanın önüne atarak intihar girişiminde bulunur. Onun başka bir intihar girişimi ise, bir arkadaşının onu dövmesinden sonra kendisini ceryana kaptırma biçiminde olmuştur.

Dokuz yaşındaki bir erkek çocuk, kendisini ve kardeşini sürekli döven dul ve mutsuz annesi ile birlikte yaşıyordu. İki kez başarısız intihar girişiminde bulunan çocuğun ilk girişiminin, annesinin onu kırbaça dövmesinden sonra olması ilginçtir.

On yaşındaki bir başka çocuk sekiz kez intihar girişiminde bulunmuştu. Son girişiminde annesine küfür ettiği için babası tarafından dövülmüştü. Babasına şikayet etti diye annesini kızdırmak için bileklerini kesen çocuk, daha önceden iodine yutmuş, uyku ilacı almış ve üç kez de evden kaçmıştı.

On yaşında, engellendiği zaman pasif saldırgan davranış gösteren bir erkek çocukta, dört yaşından beri en azından senede bir kez bir tarafın yaraladığı için, hastaneye kaldırılma gereği ortaya çıkıyordu. Bir kız arkadaşına hakaret ettiği için öğretmeni tarafından cezalı olarak yollandığı odada kendini asmaya kalkan çocuk, girişimini «öğretmenimin raporuma benim için yazdıklarına kızdım» biçiminde açıklamıştır.

Çocuk neden intihar girişiminde bulunur? Bunun nedenlerini birkaç bölüm altında toplayabiliriz. (3)

1 — Bir başkasına yönelik öfkenin suçluluk ve depresyon şeklinde içe alınması Genellikle burada özgün obje ebeveyn veya ebeveynin yerini alan kimsedir.

Onaltı yaşındaki bir kız, eve geç geldiği için annesiyle uzun süre tartışır, kendi yaşamına karıştığı için annesine öfkelenir ve eğer

annesini ölüme her şeyin ne kadar kolay olacağını düşünür. Sonradan kendisini yorgun, çökmüş hisseder ve davranışından dolayı suçluluk duyarak uyku ilacı ile intihar girişiminde bulunur.

2 — Başkalarını yönetme, sevgi ve etkinlik kazanma, onları cezalandırma. Bunlar genellikle «Eğer ölürsem çok pişman olacaksınız. Beni korkutmanın, tehdit etmenin ne kadar kötü olduğunu göreceksiniz.» fantazileriyle sıklıkla ve doğrudan doğruya ebeveynlere yöneliktir.

Onaltı yaşındaki bir kız okul fobisi nedeniyle okula gitmiyordu. Sürekli olarak annesinin yanında olmasını ve nereye giderse kendisiyle gelmesini istiyordu. Kızıyla beraber olabilmek için işinden izin almak zorunda kalan anne, bir süre sonra işine dönmeyi düşündüğünü açıklayınca kızı bileklerini keserek intihar girişiminde bulunur.

3 — Sıkıntı belirtisi. Burada intihar girişimi dramatiktir. Problemine yapılabilecek etkili bir yardım umuduna dikkatleri çekmek için son bir girişimdir.

Onaltı yaşındaki bir kız, erkek arkadaşıyla olumsuz ilişkisinden dolayı derslerine kendisine veremez, zaman geçtikçe kaygı, uykusuzluk ve depersonalizasyon ile ilgili duygular geliştirir. Delireceğinden korkarak ilaçla intihar girişiminde bulunur. Ancak eğer ölmezse, bir akıl hastanesine kaldırılmasını isteyen bir de mektup bırakır.

4 — Sanrılara karşı bir tepki.

Öndört yaşındaki bir erkek çocuk, kendisine zarar verilemeyeceğini kanıtlamak için zehir içer. Bu çocuk aynı zamanda ölümün nasıl bir şey olduğunu da anlamak istiyordu.

5 — Objeye kaybı sonucunda kayıp objeye kavuşma dileği.

Annesi bir sene önce ölmüş olan ve intihar girişiminde bulunan bir kız çocuğu, rüyalarında sık sık annesini, onu kendisine katılmaya zorlar şekilde görüyordu.

Objeye kaybı herhangi bir yaşta ciddi sorunlar yaratır. Ancak bu kaybın sonucu, kaybın ilk oluştuğu zaman yarattığı etkinin gelişim derecesine bağlıdır. Küçük çocuktaki ruhsal gelişiminin gerekli bir parçası olan obje ilişkilerini şekillendirmede güçlük çeker. Bu onu daha ileri bir gelişim bozukluğuna, hatta ileri bir regresiyona götürebilir. Ego gelişimindeki bu bozukluk, anlamlı bir figür ile özdeşim yapma yeteneğini de olumsuz yönde etkiler. Özdeşimin oluşumundaki böyle bir et-

kilenişin çocuğun gelecekteki kişilik yapısı ve süperego gelişiminde çok büyük bozukluklar yaratması kaçınılmazdır. (3)

Eğer obje kaybı latens ya da ergenlik döneminde olursa, bu durum kendini terkedilmiş, ihanet edilmiş hissedenden çocuğu kayıp objeden nefret etmeye kadar götürür. Bu düşmanca duyguları ise daha ciddi çatışmalara neden olur. Çocuk hala gerçek sevgi ve destek için ebeveynlerine bağımlı olduğu zamanki gibi ihtiyaç duyar. Ashında çocuk ebeveynleri tarafından ne kadar ihmal edilirse, onlara o derece ihtiyaç duyar. Çocuk onların değişeceği ve ihtiyacı olan sevgiyi ona verecekleri inancına aşırı derecede bağlanır. Böylece repressyon ve inkar, probleminde ebeveynin rolü olduğunu yansıtan utanç verici düşünceleri savuşturmak umuduyla kullanır. Çocuk, ebeveynlerinin değişmesinin olanaksızlığını kabul etmektense kendini kötü olarak yorumlamayı yeğler. Sorumluluğu üzerine alarak ebeveynlerini affeder. Böyle kötü bir kendilik imajı, çocuğu kendisinin kötü olduğu imajını kuvvetlendiren davranışlara yöneltir. Çocuk ilerleyen yaşıyla gerçeği değerlendirirken, ebeveynlerinin suçsuz olduğu inancını korumayı gittikçe daha güç bulur. Neticede ebeveynlerine yönelik saldırganlığı suçluluk duygularıyla artar. Aynı zamanda özdeşim süreci ve içe yansıtma süperegonun oluşumu içinde gelişir. Böylece bu süreçler maksimum gelişimlerine ulaştıklarındaki bu geç ergenlik dönemine kadar görülmez. Daha önceden ebeveynlere yöneltilen saldırganlık sonradan yön değiştirerek, çocuğun içindeki, ebeveynlerinin içe yansıtılmış imajlarına yöneltilir. Bu durum, daha büyük ergenlerde ve yetişkinlerde görülen depresyonun klinik tablosunu oluşturur. (3)

Bu anlatılanlar çocukların neden ergenler ve yetişkinlerden daha az intihar girişiminde bulduklarını açıklayabilir. Buna ek bir etmen de, on yaşının altındaki çocukların tamamlanmamış bir ölüm kavramına sahip olmalarıdır. Genellikle ölümü tersine çevirebilir sanır, çok ender olarak kendine uygulayabilir, yalnızca yetişkinlere özgü olduğunu düşünür. Çocuklar depresif duygularını daha çok evden kaçarak ya da evden kaçmakla tehdit ederek belirtirler. İntihar girişiminde bulunan pek çok çocuğun evden kaçma fantazilerine sahip olduklarını veya «bana kötü davrandığın için pişman olacaksın» düşüncesiyle evden kaçtıklarını unutmamak yerindedir. (3)